Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan

Felsefi Terminoloji

Ferdinand Tönnies

Çeviren:
Cem Sili

AÇILIM

Felsefi Terminoloji Ferdinand Tönnies

FERDİNAND TÖNNİES Alman düşünür. Sosyolojinin kurucu babalarından. 1855'te Kuzey Almanya kırsalındaki Oldenswort kasabasında dünyaya geldi. Jena, Bonn, Leipzig ve Berlin gibi farklı üniversitelerde devam eden akademik eğitiminin sonunda, 1877 yılında Tübingen Üniversitesinden Yunan dili alanında, 1881'de ise Kiel Üniversitesinden felsefe alanında iki doktora derecesi aldı. Akademik hayatı, Nazi rejimi tarafından Kiel Üniversitesinden ihraç edilene kadar sürdü. Sosyolojik kuram, yöntem ve araştırmanın farklı alt-alanlarına bine yakın basılı çalışmasıyla önemli katkılar sağlamış olan Tönnies'in sosyoloji disiplininin gelişimine yön veren *Gemeinschaft und Gesellschaft* (Cemaat ve Cemiyet) adlı eseri 1887'de yayımlandı. 1922 ile 1933 yılları arasında Alman Sosyoloji Topluluğunun başkanlığını yapan Tönnies, sosyoloji anlayışını hem tarihsel hem teorik bağlamda temellendirmesiyle öne çıktı. 1936 yılında hayata gözlerini yuman Tönnies kendisini izleyen sosyologlara pek çok fikrî miras bıraktı.

Açılımkitap
Alemdar Mahallesi Çatalçeşme Sokak
Defne Han no:27/2 Cağaloğlu Fatih İstanbul
Tel: 0212 520 98 90 bilgi@pinaryayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 22787

Psikolojik-Sosyolojik Açıdan Felsefi Terminoloji
Ferdinand Tönnies
Philosophische Terminologie in Psychologisch-Soziologischer Ansicht

ISBN: 978-605-9608-36-7
Açılımkitap: 135
Klasik: 1

Birinci Baskı Ekim 2021

EDİTÖR Asım Öz
KAPAK Ömer Faruk Yıldız
SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI Milli Basımevi
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi No: 83.3 201-202
Topkapı-Zeytinburnu-İstanbul
Tel: 0212 544 34 09
Matbaa Sertifika No: 48936

Açılımkitap Pınar Yayınlarının tescilli markasıdır.

Ferdinand Tönnies

PSİKOLOJİK-SOSYOLOJİK AÇIDAN FELSEFİ TERMİNOLOJİ

ÇEVİREN Cem Sili

AÇILIM KİTAP

İçindekiler

ÖNSÖZ 9
MUKADDİME 13

BİRİNCİ BÖLÜM
İŞARETLER VE KELİMELER – KELİMELER VE KAVRAMLAR 17

İKİNCİ BÖLÜM
FELSEFİ TERMİNOLOJİ VE ONUN YENİ TEKÂMÜLÜ 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
REFORMUN İSTİKAMETİ 105

ZEYİLLER 117

DİZİN 133

"Kelimelerin gücünden habersiz olanlar, akıl yürütme ile kolayca aldatılırlar."
Aristoteles

Christian-Albrecht Universitesinde Semitik Diller alanında Ordinaryüs Profesör Bay Georg Hoffman'a dostlukla…

"En iyi olan, kelimelerle izah edilemez"[1]
Goethe

1 Alm. "*Das Beste wird nicht deutlich durch Worte.*" Johann Wolfgang von Goethe, *Wilhelm Meisters Lehrjahre* [Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları], 7. kitap 9. bölüm. [çev.]

ÖNSÖZ

Ödül makalesi için tema aşağıdaki gibiydi:

"Psikolojik ve felsefi terminolojide mevcut belirsizliğin ve karışıklığın nedenleri ile etkili pratik çözüm için umut edebileceğimiz yönler."

Ve bu tema için şöyle bir açıklama da eklenmişti:

"Ödül veren kişi, genel anlamda, bir kelimenin veya başka bir işaretin 'anlamı' olduğu söylenebilecek çeşitli modların sınıflandırılmasına ve 'anlamın' taşınmasında ya da yorumlanmasında karşılık gelen yöntem farklılıklarına sahip olunmasına önem verilmesini diliyor. Ödül komitesi, kendilerine sunulan çalışmanın pratik önemini birincil öneme sahip şekilde değerlendirecektir."

Bu makalenin yazarı, hem temanın kendisinde hem de açıklayıcı notta, genelde işaretlerin ve özellikle kelimelerin doğasını yeniden araştırmaya bir davet gördüğünü belirtti. Kendisini bunu yapmaya daha haklı görüyordu, çünkü daha önceki zamanların en etkili felsefi yazarlarından bazıları, genellikle aynı terminolojik belirsizliği ve karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla, düzenli şekilde kelimelerin anlamlarının tabiatını ve kökenini ayrıntılı şekilde tanımlamayı gerekli gördü.

Ancak söz konusu yazar, "irade" kavramını tanımlayıp sınıflandırarak, bilhassa *sosyal irade* biçimlerini ayırt ederek, bu tür bir temsil için gelişmiş bir temel oluşturduğuna inanıyordu.

Bu başarının "pratik yararlılığını" - önemli sorunlara daldırmanın yararlı biçimde değerlendirilebileceğine ilaveten -

hedefin kendisini geliştirmeye yardımcı olması gerektiğini görüyor: Kavramlar ve onlar tarafından tanımlanan yapay ifadeler üzerinde bir uzlaşma. Çünkü kendisi bu çalışmanın amacında düşünürler, bilhassa yeni yetişen düşünürler için sadece *göstermeye* yarayan sesler ile diğer işaretler hakkında değil, aynı zamanda kavramlar teşkil etmek üzerine fikirleri hakkında da materyale ilişkin iktidarları ve serbest kullanımları hakkında açık ve kuvvetli bir bilinç teşkil ya da tahkim etmenin kaçınılmaz olduğunu düşünüyor. Genelde "irade" kelimesiyle bağlı olan kavramın karanlığı ve yetersizliği sebebiyle "keyfî iradenin kapılarının ve kalelerinin açılması" asılsız diğer bir deyişle irrasyonel kaprise yol açar. Sanki bir kimseye büyük bir *mülkiyet* üzerinde kullanım *hakkı* verip, talimatlarımla ona servetini boşa harcamasını veya aptalca bir şekilde yatırım yapmasını söyledim. Hiç şüphe yok ki ona bunu yapma hakkını veriyorum, ama aynı zamanda her kısmının en akıllıca elden çıkarılması, bölünmesi ve belirlenmesi hakkını da veriyorum ve eğer iradesi üzerinde herhangi bir etkim varsa ona araçlarını imha etmeyi öğreteceğim açıkça tasarlanmış *amaçlara* göre; ve eğer sonlarını seçerken onu daha fazla etkileyebilsem, ona asil bir insan gibi olabildiğince uzun yaşamaya çalışmayı ve çabalarını duyusal zevk veya boş onurla yönlendirmemeyi öğreteceğim. Düşünürün hürriyeti de aynı şekilde anlaşılmalıdır. Onun iradesini, tabiatında ve onun bağlamında *hakikati* tanımakla belirlediği farz edilmelidir veya en azından bunun bir *sonraki amaç* olduğu onun için açık hâle getirilmelidir. Fakat bu konuda açıksa, o zaman bir anda önünde, gülünç bir safahat yerine, zor bir vazife vardır: güçlü düşünce araçlarını en gerçek, en yararlı ve en uygun şekilde belirlemek zorundadır; en iyi kavramları, yani bu amaca en mükemmel uyan kavramları oluşturması gerekir; en yararlı, en uygun dahası en kolay anlaşılan bu kavramları işaretlemeli ve bunlarla bağlantı kurmalıdır. Herkes değil ve o çırak ile kalfa da böyle yüksek bir sanatta büyümüş hissetmeyecektir ve Goethe'nin mason dizeleri buraya tam manasıyla uymaktadır:

"Kim çırak olsun? – Her kim olursa!"

"Kim kalfa olsun? – Kabiliyetli olan!"

"Kim usta olsun? – İcat eden!"

Fakat herkes, tüm halkları aşan büyük bir lige; edipler cumhuriyetine ait olduklarını ve ustalıktaki en yüksek hedefin her zaman bunun için çalışmak, içinde anlaşılmak, içinde tanınmak, halefler ve ortaklar bulmak olduğunu bilmelidir. Bu doğrultuda ferdî irade, kudret ve sanatçı gururunun tadını çıkarmasının zirvesinde en güçlü ustaların seslerinin en büyük doğal ağırlığa sahip olduğu bir konseyde kendisini oluşturan saygı talep eden çok daha kuvvetli bir *sosyal irade*yi hisseder ve ayrım ile seçme ofisinin çalıştırmasında neyin kalıcı, neyin evrensel ve neyin hem kalıcı hem evrensel olduğunu belirleyici bir egemenlikle ikrar ederler. Modern anlamda tüm psikoloji ve felsefe için gerekli olan, insanın bilimsel bilgisinin hâlâ erken aşamalarında olduğumuz boyutları, amaçları ve yolları hakkında çok az açıklık ve anlaşmanın bulunması açısından değerlendirilebilir. En iyi ihtimalle - nadiren harekete geçmesine rağmen - felsefenin kelimelerden yapılmaması gerektiği, ancak kelimenin kendi içinde, değeri tamamen amaçlı şekilde oluşturulması ve istenen net ve farklı fikri hareketlendirmeye ya da - gerçek, soyut düşünceyle - bize kendimizi, başkalarını ya da bir kavram oluşturmadaki ortak faaliyetlerimizi ve böylece böyle bir kavramın içeriğini hatırlatmaya yarar. Keyfî iradeye dayanan serbest kavram oluşumunun kendisi, ihtimali ve anlamı çok daha az bilinir veya sadece bir kelimenin anlamının belirlenmesi ile karıştırılır. Yine de bu, en büyük sorunların üstesinden gelmek için sıçrama tahtasıdır. Kavramsal materyal, düşünürler olarak dövmemiz gereken bir demirdir. Muhtelif aletler bir araya getirilmelidir: Kazmak, sürmek, dövüşmek, kendinizi dövmek için. Bilimsel düşünce bir şans meselesi değildir. Bu sıkı bir çalışmayla, inatçı bir çabayla, sıcak çatışmada, alıştırmalarla, kuralları ve metotları tamamen anlaşılacak şekilde öğrenilecektir. Diğer sanatlar gibi tabii kabiliyet zaruridir, ancak en kabiliyetli olan

bile muhayyilesinin yönlendirmesine müsaade ederse ya da böyle yapması için cesaretlendirilirse yoldan sapabilir; sanki felsefe karakterini kesin ve titiz düşünmekten ziyade canlı tefekkür, hayal gücü ve şiirsel konuşma yoluyla kazanmalıdır zannına kapılabilir. Bununla birlikte, dürüst bir çabanın, kişinin başarısını tanımamasına rağmen, bu bulguların daha derin temellerini hak etmek için, en azından şeref olarak onurlandırılmak için, ünlü bir öncünün ifadelerini benimsemeye cesaret ediyoruz: "O zaman fikirlerin ve kelimelerin büyük bilgi araçları biçiminde göz önünde bulundurulması" diyor Locke (*İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, IV), "bütünüyle insan bilgisine dair bir görüş edinmek isteyenlerin zihninde aşağılayıcı bir parça oluşturmaz. Belki de, belirgin bir şekilde tartılmış ve usulüne uygun düşünülmüş olsaydı, bize şimdiye kadar tanıdıklarımızdan başka bir tür mantık ve eleştiri vereceklerdi." Ayrıca tartışmanın yararlılığı açısından onunla da konuşmaya devam edebiliriz: "Eğer bu hususta bir genişlemeyle, insanların dil kullanımları üzerine düşünmelerini ve başkaları için sık olduğundan dolayı bazen ağızlarında ve yazılarında çok belirsiz ve çok az anlam ifade ederek çok iyi ve onaylanmış kelimelere sahip olmanın mümkün olabileceğinden şüphelenmelerini sağlayabilirsem hakikat, sulh ve öğrenmeye bir hizmetim olduğunu tahayyül edeceğim. Bu sebeple, onlar için burada kendilerine karşı dikkatli olmak ve başkaları tarafından incelenmesini istememek mantıksız değildir."

1897

MUKADDİME

Haricî telkin ve güdüler sebebiyle bu makalenin yazarı, söz konusu eserin orijinal hâlini ancak *Mind*'taki[1] İngilizce tercümesinin ardından (neredeyse 7 sene sonra) âlimler camiasına takdim etmiştir. Uzun zamandır bu metni kapsamı kolayca iki katına çıkarabilecek tamamen yeni bir tadilata tabi tutmak niyetindeydim; çünkü okuduğum cümlelerin birçoğunun daha ayrıntılı bir gerekçe oluşturduğunu iyi biliyordum, aynı zamanda başkalarının öğretilerinin tartışılmasının mükemmel yazılarda[2] ortaya konulduğu gibi, arzu edilir göründüğünü de biliyordum. Yazılarım kısa sürede yaratıldı ve makul olarak *tek bir oyuncudan* geldiğini iddia edebilirim; ayrıca - ki bu belki de kendiliğinden aşikârdır - içindeki tüm düşünceler *benim kendi* düşüncelerimdir. Ama onu bu kadar uzun süre dinlendiği mabedin dışına çıkarabileceğime inandığım tek sebep bu değildi. Öncelikle, konunun büyük önemi, bu 9 yıl boyunca daha geniş çevrelerde giderek daha fazla tanınan bir önem ile cesaretlendirildim - ve biraz katkıda bulunabildiğim için memnunum. Her şeyden önce, bununla ilgili olarak üzerinde

---

1 Bu eser *Mind* dergisinde tefrika hâlinde üç parça olarak neşredilmiştir *Mind,* 8/31, 1889, s. 289-332; 8/32, 1889, s. 467- 491; 9/33, 1900, s. 46-61. [çev.]

2 Bir dil bilimci ya da bir filozof olmadığımı açıkça belirtiyorum; ancak, teoremlerimi bu hak eden düşünürlerinkiyle ilişkilendirmek istiyorum. Wundt'un dilde *insanların psikolojisi* üzerindeki büyük çalışmaları yayınlandı ve onu Herbartyen entelektüel ve Wundtyen volantaristik psikolojisi arasındaki zıtlık etrafında gruplanmış olan öğretici açıklamalarının yer aldığı "Grundfragen der Sprachforschung" adlı eseriyle B. Delbrück takip etmiştir. Delbrück (ilk defa benim ortaya attığım) anahtar kelimeleri bilhassa uygun görmüştür. Ayrıca İngilizce tercümesiyle tanıma fırsatı bulduğum Michel Bréal'in *Essai de Sémantique*'ten de söz etmeyi uygun gördüm.

durduğum bir soru o zamandan beri hayat buldu: *uluslararası bir lisan* meselesi. Bu bazı Fransızların mükemmel bir muvaffakiyeti olup onlar arasından Leibniz yazmalarının harikulade bir erbabı ve usta matematik mantıkçısı Louis Couturat'ı öne çıkarmak isterim. Çabalarını doğru bir şekilde takdir etmek için, her zaman, her şeyden önce, bunun sadece bir "uluslararası yardımcı lisan"[3] fikrinin ön plana çıkarılması meselesi olduğunun farkında olunmalıdır: Bu anlamda o bütün ülkelerden ciddi sayıda âlimle bağlantılı olan 1900'de *uluslararası bir cemiyet* tesis edecek akademilere ve âlim cemiyetlerine yöneldi ki bunlar arasında Hugo Schuchardt uzun yıllardır Almanca olarak bu fikrin ruhuyla çalışmaktadır[4], Wılhelm Ostwald[5] da bunun yanında az faal değildir; umarız, öğretmenlik görevinden istifa ettikten sonra, değerli boş zamanlarının bir kısmını bu büyük göreve adayacaktır. Matematikçi Dr. L. Léau ile bağlantılı şekilde Dr. Couturat büyük bir *Histoire de la langue universelle* kaleme alıp neşretmiştir ki – hiç şüphesiz epey faydalı bir iş olduğu açıktır. Fakat felsefi terminolojiye gelince, işler yüzyılın başında durmadı. İlk defa 1899'da daha sonra 1904'te ikinci baskıyı yapan, Dr. Rudolf Eisler'in *Wörterbuch der philosophischen Begriffe* (Felsefi Kavramlar Lügati) yalnızca alıntılardan meydana gelse de barındırdığı çalışkanlıkla dikkate değer bir eserdir. Epey hacimli tasarlanmış ve tamamlanmış olan, editörlüğünü J. M. Baldwin'in yaptığı üç ciltlik *Dictionary of philosophy and psychology, giving a terminology of English, French, German and Italian* önemlidir. Ama nihayet Fransa da bu yönde çalışıyor. Xavier Leon ve Andre Lalande yönetimindeki *Société française de philosophie* bültenlerinde büyük bir özenle çalışılan bir *Voca-*

3 W. Ostwald tarafından Almancaya çevrilen bu başlığın küçük bir broşürü Leipzig'de (1902) Veit & Co. tarafından yayımlandı ve ilgili taraflara ücretsiz olarak ve talep üzerine gönderilecek.

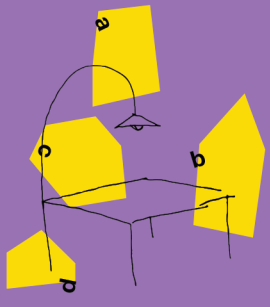
4 "Weltsprache und Weltsprachen" 1894. Karşılaştır *"Rapport sur le mouvement tendant à la création d'une langue axuiliaire internationale artificielle"* Viyana Bilimler Akademisine bir rapor.

5 Karşılaştır "Die Weltsprache"

Sosyolojinin kurucularından Ferdinand Tönnies toplumu cemaat ve cemiyet ayrımı üzerinden ele almasıyla öne çıkar. Kendine özgü terminoloji geliştiren, kavramsallaştırmalar yapan Tönnies, edebiyattan felsefeye, sosyolojiden psikolojiye her zaman büyük toplumsal meselelerle ilgilenmiş, ufuk açıcı yorumlar yapmıştır.

Ferdinand Tönnies ***Psikolojik-Sosyolojik Açıdan Felsefi Terminoloji*** adlı ilham verici kitabında zihnî inşalar diyebileceğimiz felsefi kavramların psikolojik ve sosyolojik boyutlarına odaklanır. Sosyal psikolojiden yola çıkarak sosyal iradenin ne anlama geldiğini ve nasıl temellendirildiği gözler önüne serer. Tönnies çalışmasında evvela algılar, kelimeler, dil, irade, örf, kanun, dil-kabiliyeti, dünya dili, soyutlama ve tanımlama gibi kavramların gelişimini, dönüşümünü ve yenilenmesini ele alır. Eser bu yönüyle onun felsefi sosyolojisinin temellerini de başarılı bir biçimde somutlaştırır. Sonra Latincenin çöküşüyle ortaya çıkan belirsizlik ve karışıklıktan nasıl çıkılabileceği üzerinde durur. Ardından nesneleri fikir meseleleri olan felsefenin Almanya'daki manzarasından hareketle dünya dili inşası için bir akademinin kurulması gerektiğini teklif eder.

Bilimin saf hâlinde temsil edilen bir isimler sistemine dolayısıyla kavramlara atıfta bulunduğunu hatırlatan *Psikolojik-Sosyolojik Açıdan Felsefi Terminoloji* kendi tarzında hakikatin peşinden gitmek isteyenler için önemli bir giriş.

AÇILIM

9 786059 608367

Felsefi Terminoloji — Ferdinand Tönnies